

Taariikhda Qarsoon ee Aayadda Afartan — Tiro Labaatan iyo Shan

Yexesqeel Lambar Lixaad

Jeff Pippenger

2026-08-11

Waxaan ka soo qaadanayay tuduc ku jira Testimonies oo bixiya xariiqyo kala duwan oo runta ah oo la xidhiidha waayo-aragnimada Ezekiel, Isaiah, iyo John ee gudaha quduuska. John wuu jeestay si uu u arko cod ka daba yeedhaya, sida ku qoran Muujintii cutubka koowaad.

Waxaan Ruuxa ku jiray maalintii Rabbiga, oo waxaan gadaashayda ka maqlay cod weyn oo u eg buun, oo leh, Anigu waxaan ahay Alfa iyo Oomega, kan ugu horreeya iyo kan ugu dambeeya; oo, Wixii aad aragto ku qor kitaab, oo u dir toddobada kiniisadood ee Aasiya ku yaal; Efesos, iyo Ismiirna, iyo Bergamos, iyo Tiyyatira, iyo Sardis, iyo Filadelfiya, iyo La'odikiya. Markaasaan u jeestay inaan arko codkii ila hadlayay. Oo markaan u jeestay, waxaan arkay toddoba laambadood oo dahab ah. Muujintii 1:10–12.

Laga soo bilaabo jasiiradda Baatmos, dabadeedna gudaha meesha quduuska ah ee samada, halkaas oo Yooxanaa ku arkay riyadii Masiixa ee Walaashii White inoo sheegto, taasuna waa isla riyadii Daaniyeel ku arkay cutubka tobnaad ee kitaabkiisa.

“Waagaas anigoo Daaniyeel ah ayaan barooranayay saddex toddobaad oo buuxa. Ma aanan cunin kibis macaan, hilibna afkayga ma uu gelin, khamrina ma aanan cabin, mana aanan isku subkin innaba.... Markaasaan indhahaygii kor u qaaday oo eegay, oo bal eeg, nin ayaa joogay oo hu’ linen ah qaba, dhexdiisana waxaa ku xidhnayd dahab saafi ah oo Ufaas laga keenay. Jidhkiisuna wuxuu u ekaa berel, wejigiisuna wuxuu ahaa sida muuqaalka hillaaca, indhihiisuna sida laambado dab ah, gacmihiisa iyo caghihiisuna midab ahaan waxay la ekaayeen naxaas la safeeyey, codka hadalladiisuna wuxuu ahaa sida codka dad badan’ (Daaniyeel 10:2–6).”

“Tilmaantan waxay la mid tahay tii Yooxanaa la siiyey markii Masiixu isaga ugu muuqatay jasiiradda Patmos. Qof aan ka yarayn Wiilka Ilaah ayaa u muuqday Daaniyeel. Rabbigeennu wuxuu la imanayaa farriin-same kale oo samadeed si uu Daaniyeel u baro waxa dhici doona maalmaha ugu dambeeya.” Sanctified Life, 49.

Sagaalka aayadood ee ugu horreeya waxay tilmaamayaan sida Muujintii Ciise Masiix loo furayo wax yar ka hor dhammaadka wakhtiga tijaabada aadanaha. Muujinta waxaa Ilaah siiyey Ciise, kaas oo siiyey Jibriil, kanuna wuxuu siiyey Yooxanaa isaga oo ku amraya Yooxanaa inuu farriinta u diro toddobada kiniisadood. Ishacyaah wuxuu helay amarkiisii inuu sidaas oo kale sameeyo cutubka lixaad, Yexesqeelna wuxuu helay isla amarkaasi cutubyada labaad iyo saddexaad. Yooxanaa waa maxbuus markii uu helo amarkiisa, Yexesqeel iyo Daaniyeelna waa maxaabiis Baabuloon jooga, Ishacyaahna wuxuu ku nool yahay xilligii taariikhda ee boqorkii sharka lahaa ee Axaas oo dalka Yahuudah ah.

“Waxaa jiray giraangirro ku dhex jira giraangirro, oo u habaysnaa si aad u murugsan, ilaa ay markii hore u ekaadeen Yexesqeel inay dhammaantood ku jiraan jahawareer. Hase ahaatee, markay dhaqaaqeen, waxay ku dhaqaaqeen sugnaan qurux badan iyo iswaafajin kaamil ah. Malaa’igta samadu waxay riixayeen giraangirradaas, oo wax walba ka sarreeya, carshiga ammaanta leh ee safayrka ah dushiisa, waxaa ku fadhiyey Kan Weligiis Jira; halka carshiga ku wareegsanaa qaansoroobaad hareeraynaysa, oo ahayd astaanta nimcada iyo jacaylka. Isagoo laga adkaaday ammaanta laga cabsado ee muuqaalkaas, Yexesqeel wuxuu ku dhacay wejigiisa, markaas cod baa ku amray inuu kaco oo maqlo erayga Rabbiga. Dabadeedna waxaa la siiyey farriin digniin ah oo loogu talagalay Israa’iil.” Testimonies, 751.

Oo anna waan dhaga’e, akkana jedhu: “Eenyuun erga? Eenyutu nuuf deema?” Anis akkana jedhe, “Kunoo, ani as jira; na ergi.” Isaayaas 6:8

“Riyadan waxaa la siiyey Yexesqeel xilli maskaxdiisu ay ka buuxday saadaalo madow oo murugo leh. Wuxuu arkay dalkii awowayaashiis oo baabba’ cidla ah yaal...”

“Sidaas oo kale, markii Ilaah ku sigtay inuu Yooxanaa la jeclaa u furo taariikhda kaniisadda ee qarniyada iman doona, wuxuu siiyey dammaanad ku saabsan xiisaha iyo daryeelka Badbaadiyaha ee dadkiisa isaga oo u muujiyey ‘Mid u eg Wiilka Aadanaha,’ oo dhex socda laambadihii, kuwaas oo astaan u ahaa toddobadii kaniisadood. ...”

“Casharradani waa inoo anfaca. Waa in aynu rumaysadkeenna ku adkaysannaa Ilaah, waayo waxa horteenna si dhow u yaal wakhti tijaabin doona nafaha dadka. ...”

“Waxaynu taagan nahay marinka dhacdooyin waaweyn oo aad u qotodheer. Waxsii sheegiddu si degdeg ah bay u rumoobaysaa. Rabbigu albaabka ayuu taagan yahay. Dhawaan waxaa hortayada ka furmi doona xilli aad u weyn oo dan iyo xiise gaar ah u leh dhammaan kuwa nool. Murannadii hore dib baa loo soo noolayn doonaa; muranno cusubna way kici doonaan. Muuqaallada lagu fulin doono dunideenna weli xataa laguma riyoon. Shaydaanku wuxuu ku shaqaynayaa isagoo adeegsanaya wakiillo bini’aadmi ah. Kuwa ku dadaalaya inay beddelaan Dastuurka oo ay meel mariyaan sharci ku qasbaya dhawrida Axadda si yar bay u garanayaan waxa natiijadu ahaan doonto. Qalalaase weyn ayaa imminka inagu soo fool leh.

“Laakiin addoommada Ilaah ma aha inay naftooda ku kalsoonaadaan xaaladdan weyn ee degdegga ah. Riyooyinkii waxyiga ahaa ee la siiyey Ishacyaah, Yexesqeel, iyo Yooxanaa, waxaynu ku aragnaa sida dhow ee samadu ugu xidhan tahay dhacdooyinka ka dhacaya dhulka iyo sida weyn ee daryeelka Ilaah ugu hayo kuwa isaga daacadda u ah. Dunidu ma aha mid aan taliye lahayn. Qorshaha dhacdooyinka iman doona wuxuu ku jiraa gacanta Rabbiga. Weynaanta samadu waxay masiirka quruumaha, iyo weliba danaha kiniisaddiisa, ku haysaa ilaalinteeda u gaarka ah. ...”

Aragtadii Yexesqeel, Ilaah gacantiisu waxay ku hoos jirtay baalasha kerubiimta. Tan waxaa loogu talagalay inay addoommadiisa baraan in xoogga rabbaaniga ahi yahay kan iyaga guusha siiya. Isagu wuu la shaqayn doonaa iyaga haddii ay dembiga iska fogeeyaan oo ay daahir ka noqdaan qalbiga iyo nolosha.

“Iftiinka dhalaalaya ee dhex maraya makhluuqaadka nool, iyadoo leh dheereynta hillaaca, waxay ka dhigan tahay xawaaraha uu shuqulkani ugu dambayntii ugu sii socon doono dhammaystirkiisa. ...

“Walaalayaalow, haatan ma aha wakhti baroor iyo quusasho, mana aha wakhti la isu dhiibo shakiga iyo rumaysadla’aanta. Masiixu ma aha hadda Badbaadiye ku jira xabaashii cusbayd ee Yuusuf, oo lagu xidhay dhagax weyn laguna shaabadeeyey shaabaddii Roomaanka; waxaynu leenahay Badbaadiye sara kacay. Isagu waa Boqorka, Rabbiga ciidammada; wuxuu fadhiistaa keruubiimta dhexdooda; oo xataa colaad iyo buuq quruumuhu ku jiraan dhexdooda, weli wuxuu dhawraa dadkiisa. Kan samooyinka ka taliya waa Badbaadiyeheenna. Isagu wuu qiyaasaa imtixaan kasta. Wuxuu ilaaliyaa dabka foornada oo ay tahay inuu tijaabiyo naf kasta. Markii qalcadaha boqorrada la dumin doono, markii fallaadhaha cadhada Ilaah ay ka mudayaan quluubta cadaawayaashiisa, dadkiisu waxay ku nabad geli doonaan gacmihiisa.” Testimonies, volume 5, 752–754.

Afar markhaati oo Kitaabka Quduuska ahi waxay ka marag kacayaan xaqiiqda ah in farriinta Muujintii Ciise Masiix la siiyo dadka ay waayo-aragnimadan nebigan ee meesha quduuska ahi astaan ahaan u tilmaamayso. Waa marka aynu galno meesha quduuska ah ee jannada in nala siiyo farriinta laynoogu doortay inaynu ku dhawaaqno. “Dabka foornada” ee tijaabiya “naf walba” waa foornada ku xusan Malaakii saddex.

Laakiin yaa adkaysan kara maalinta imaatinkiisa? oo yaa istaagi kara markuu muuqdo? waayo, isagu wuxuu la mid yahay dabka miira-dhaliyaha, iyo saabuunta dhar-caddeeyaha; Oo wuxuu u fadhiisan doonaa sidii miira-dhaliye iyo daahiriye lacagta; oo wuxuu daahirin doonaa wiilasha Laawi, oo u sifayn doonaa sida dahab iyo lacag, si ay Rabbiga ugu bixiyaan qurbaan xaqnimo ku jira. Markaas qurbaanada Yahuudah iyo Yerusaaalem Rabbiga way ka farxin doonaan, sidii waayihii hore, iyo sidii sannadihii hore. Malaakii 3:2–4.

Nadiifiyuhu wuu garanayaa in lacagtu ku jirtay foornada muddadii saxda ahayd marka ay lacagtu noqoto mid sidaas u daahirsan oo ay ka tarjumayso wejiga nadiifiyaha. Xaqiiqdan ku saabsan sida lacagta waagii hore loo sifayn jiray waxay waafaqsan tahay falka sababayaha ah ee “marah” oo Daanyeel ku arkay cutubka tobnaad. Maalmahan ugu dambeeya Rabbigu wuxuu dadkiisa ku hoggaaminayaa meesha quduuska ah si uu u tijaabiyo, u daahirinayo, oo u nadiifiyo musharraxiinta ka mid noqon doona calanka boqol iyo afar iyo afartan kun. Muddadan gudaheeda, “Isagu wuu nala shaqayn doonaa,” “haddii” aynu “xumaanta iska fogayno oo aynu qalbi iyo nolol ku daahirno.” Qaar, sida ku jiray Daanyeel tobnaad, way ka cararaan waayo-aragnimadaas, laakiinse kuwaas oo uu Daanyeel astaan u yahay, oo arka aragtida muraayadda weyn ee waxyiga Ciise Masiix, waxay, sida Ishacyaah tusaale u muujinayo, bushimahooda lagu taaban doonaa dhuxul meesha allabariga ka timid, waxaana la daahirin doonaa oo loo diyaarin doonaa inay farriin u gudbiyaan kiniisad riddoowday, dabadeedna dunida.

Farriinta waxaa loo soo bandhigayaa nafaha aaminka ah ee ku jira meesha quduuska ah. Laawiyiintii laba iyo labaatan markii lala waafajiyo xilliga Bentekoste waxaa loogu talagalay inay ka tarjumto Sanduuqa axdiga ee ku jira Quduuska ugu Quduusan. Rumaysad ahaan, qaab-dhismeedka farriimaha cutubka ayaa tilmaamaya saddex calaamadood oo jidka ah oo ku dhex

yaal taariikhda quduuska ah halkaas oo imtixaanka foornada lagu dhammaystiro. Si rabbaani ah u qoto dheer—qaab-dhismeedka nebiyadeed ee cutubka laba iyo labaatan wuxuu u oggolaanayaa ardayga waxsii sheegista inuu ku helo Yexesqeel aayadda koowaad ee cutubka koowaad.

Oo haddana waxay noqotay sannaddii soddonaad, bishii afraad, maalintii shanaad ee bisha, anigoo ku dhex jiray maxaabiistii ag joogtay webiga Kebaar, in samooyinkii furmeen, oo aan arkay riyooyin Ilaah. Maalintii shanaad ee bisha, taas oo ahayd sannaddii shanaad ee maxaabiisnimadii Boqor Yehooyaakiin. Yexesqeel 1:1, 2.

Wadaad ahaan intii lagu jiray wakhtiga shaabadaynta ee boqolka iyo afar iyo afartan kun, Yexesqeel wuxuu ku jiraa sannaddii soddonaad ee wareegga toddoba iyo tobnaad ee Yubiliiga, shan sannadood ka hor middii saddexaad ee saddexda go’doomin ee Yeruusaalem uu Nebukadnesar ku qaaday sannadkii 587 BC. Sannadda soddonaad ee aayadda ku jirtaa waa soddon sannadood ka dib soo nooleyntii ugu weyneysa ee taariikhda Axdiga Hore, waxayna ku beegan tahay maalintii shanaad ee sannaddii shanaad; sidaas darteed tirada shan waxaa la saaray maragga Yexesqeel. Labada aayadood ee furitaanka ah waxaan ku aragnaa soddon oo hal mar la aqoonsaday iyo tirada shan oo saddex jeer la xusay. Qaab-dhismeedka Laawiyiintii labaatan iyo saddex, oo la waafajiyeysa xilliga Bentekostiga, tijaabada labaad ee soddonku metelayo waxay gaadhaa iidda buunanka, shanta maalmoodna waxay gaadhaan kor-u-kicitaankii Masiixa, dabadeed shan maalmood ilaa maalinta kafaaraggudka, ka dibna shan maalmood ilaa calaamadda jidka ee metelaya labadaba roobkii hore (Bentekoste) iyo kii dambe (Taambuugyada). Qaab-dhismeedku wuxuu soo bandhigayaa soddon, oo ay ku xigaan saddex tallaabo oo min shan ah. Yexesqeel wuxuu ku sugan yahay macbudka, qaab-dhismeedka Laawiyiintii labaatan iyo saddexna waa Sanduuqa Axdiga.

Taariikhdu waxay markhaati ka tahay xaqiiqda ah in Yexesqeel, waqtigan, uu joogo shan sano ka hor go’doomin astaan ah oo ku dhammaanaysa iyada oo tusaale u ah sharciga Axadda ee dhowaan imanaya, sida ay u matalayso burburinta Yeruusaalem. Tirada “shan” waa qodob asaasi ah oo ka mid ah qaab-dhismeedka Laawiyiintii labaatan iyo saddex, sida ay sidoo kale tahay tirada soddon.

Maqaalladan waxaa lagu muujiyeysa in marka labaatanka iyo labada aayadood ee ugu horreeya cutubka la waafajiyo labaatanka iyo labada aayadood ee ugu dambeeya, dabadeedna labadaas sadar ee labaatanka iyo laba aayadood leh si wadajir ah loola waafajiyo xilliga Bentekostiga, in habraaca imtixaanka ee saddexda tallaabo ah, kaas oo ah dabka foornada ee Malaakii, si cad loo sawiray. Saddexda tallaabo waxay leeyihiin alfa iyo omega ku jira tallaabada koowaad iyo tallaabada saddexaad, taas oo ka kooban taxane afar calaamadood oo metelaya hal tallaabo.

Kormaridda Kormaridda, oo ay ku xigto iidda kibista aan khamiirka lahayn, oo ay ku xigto qurbaanka midhaha ugu horreeya ee shaciiirka, dabadeedna “shan” maalmood ilaa dhammaadka iidda kibista aan khamiirka lahayn. Afartaas calaamadood ayaa ka kooban imtixaanka koowaad, Ciisuna mar walba dhammaadka wuxuu ku tusaaleeyaa bilowga; imtixaanka saddexaadna isaguna wuxuu ka kooban yahay afar calaamadood. Iidda buunanka, dabadeedna kor-u-kiciddii Masiixa oo ay ku xigto maalinta kafaaraggudka, ka dibna shan maalmood dabadeed imaatinka labada Bentekoste iyo Teendhooyinka. Bentekoste waa astaanta roobka hore, Teendhooyinkuna waa

astaanta roobka dambe. Qaabka Laawiyaantii labaan iyo saddex, Bentekoste iyo Teendhooyinku way iswaafaqaan.

Haddaba, haddaba, carruurta Siyoon, oo ku reyreeya Rabbiga Ilaahinna ah; waayo, isagu wuxuu idin siiyey roobkii hore qiyaas ahaan, oo wuxuu idiin soo dejin doonaa roobka, kaasoo ah roobkii hore iyo roobkii dambe, bisha kowaad. Yoo'eel 2:23.

Hawshii ugu dambaysay ee imtixaanka iyo daahirintu waxay bilaabatay Diseembar 31, 2023. Imtixaankii ugu horreeyey wuxuu ahaa imtixaankii aasaasiga ahaa ee lagu calaamadeeyey murankii “dhacayaasha dadkaaga” kaas oo kala qaybiyey kooxdii markii hore lagu tijaabiyey niyad-jabkii Luulyo 18, 2020.

“Taariikhda iyo wax sii sheegidda, Erayga Ilaah wuxuu sawirayaa dagaalka dheer ee u dhexeeya runta iyo qaladka. Dagaalkaasu weli wuu socdaa. Waxyaalihii hore u jiray waa la soo celin doonaa. Muranadii hore waa la soo nooleyn doonaa, oo aragtiyo cusubna si joogto ah bay u soo bixi doonaan. Laakiin dadka Ilaah, kuwaas oo rumaysadkooda iyo dhammaystirka wax sii sheegidda kaga qaatay qayb ku jirta ku dhawaaqidda farriimaha malaa’igta kowaad, labaad, iyo saddexaad, waxay garanayaan halka ay taagan yihiin. Waxay leeyihiin waayo-aragnimo ka qaalisan dahab saafi ah. Waa inay u adkaayaan sida dhagax weyn, iyagoo si adag u haya bilowgii kalsoonaantooda ilaa dhammaadka.” Manuscript Releases, mugga 1, 47.

Laawiyaantii cutubka labaan iyo saddexaad, tijaabada koowaad waxaa lagu matalay isku-dhis nebiyadeed oo ka kooban saddex, kuwaas oo shan maalmood dabadood ay raacday dhammaadka iidda kibista aan khamiirka lahayn. Kormariddu waxay ahayd maalinta koowaad, iidda kibista aan khamiirka lahaynina waxay ahayd maalinta labaad, qurbaanka midhaha ugu horreeyana wuxuu ahaa maalinta saddexaad. Shan maalmood dabadeed ayaa iidda kibista aan khamiirka lahayni dhammaatay. Qaab-dhismeedka nebiyadeed ee tan koowaad ee saddexda tijaabo ayaa sidoo kale lagu matalay tijaabada saddexaad oo ah tan ugu dambaysa. Calamaddaas saddexaad, oo ka kooban saddex calamadood oo ay hal raacayso, iidda buunanka waa maalinta koowaad, kor u qaadistii Masiixuna waa shan maalmood dabadeed, markaasna maalinta kafaaraggudku waxay raacdaa shan maalmood dabadeed, dabadeedna shan maalmood ka dib labadaba Bentekoste iyo iidda Taambuugyadu waxay calaamadeeyaan sharciga Axadda ee soo dhow, kaas oo kitaabka Yexesqeel lagu matalay burburkii Yerusaleem.

Inta u dhaxaysa dhammaadka iidda kibista aan khamiirka lahayn iyo iidda buunanka waxaa jira soddon maalmood, kuwaas oo aan keliya ka dhignayn astaan wadaad, balse sidoo kale ah imtixaanka labaad ee saddexda imtixaan ee lagu matalay sawirka Rabbaaniga ah.

Baabiiskii Masiixu wuxuu muujinayaa saddexda calamadood ee Kormaridda, kibista aan khamiirka lahayn, iyo midhaha ugu horreeya; waayo, saddexdaas calamadood waxay matalaan dhimashadii, aaskii, iyo sarakiciddii Masiixa. Saddexdaas tallaabo, oo ay ku xigaan shan maalmood ilaa tallaabada afraad, ayaa lagu metelayaa dhammaadka iidda kibista aan khamiirka lahayn. Baabiisku wuxuu saddexdaas tallaabo ku soo bandhigayaa hal daqiiqad oo kooban markii Yooxanaa baabtiisay Masiixiisii. Iidaha gu’gu waxay saddexdaas tallaabo u kala saaraan min hal maalin, iidaha dayrtuna waxay saddexdaas tallaabo u kala saaraan shan maalmood.

Markaan adeegsanno imtixaanka koowaad ee ciidaha gu’ga sida isku-darka saddex calaamadood oo jid ah oo ay shan maalmood ka dib raacdo hal calaamad oo jid ah; dabadeedna aan ciidaha dayrta u adeegsanno sida saddex calaamadood oo jid ah oo ay shan maalmood ka dib raacdo hal calaamad oo jid ah, waxaa la dhisaa qaab-dhismeed nebiyadeed oo ka kooban calaamad jid oo alfa ah oo ah saddex ay shan maalmood raacayaan, taas oo dabadeed ay raacayaan soddon maalmood, iyo imtixaanka saddexaad ee ciidaha dayrta oo ah calaamad jid oo saddex ah oo ay shan maalmood raacayaan—qaab-dhismeedku wuxuu muujinayaa imtixaanka koowaad inuu daboolayo wadar ahaan shan maalmood, dabadeedna uu raacayo imtixaan labaad oo soddon maalmood ah oo gaadhaya calaamadda saddexaad ee shanta maalmood. Shan lagu daray soddon, laguna daray shan waa afartan ($5 + 30 + 5 = 40$).

Baabtiiskii Masiixa waxa isla markiiba ku xigay afartan maalmood, kuwaas oo ku dhammaaday saddex imtixaan. Wax aad uga badan ayaa lagu garan karaa qaab-dhismeedka Laawiyiintii labaatatan iyo saddex marka lagu daro xilliga Bentakostiga, hase yeeshee heer kale cutubku waxa uu metelaa Sanduuqa Axdiga ee ku jira Meesha Quduuska ah.

Iidaha gu’ga iyo kuwa dayrta ee ku qoran Laawiyiintii laba iyo labaatanaad waxaa lagu dhex dhigay laba Sabti. Labadaas Sabti waxay u taagan yihiin labada keruub ee daboolaya, calaamooyinka jidkana ee xilliga Bentakostiga oo la waafajiyeey Laawiyiintii laba iyo labaatanaad waxay u taagan yihiin Sanduuqa Axdiga iyo labada keruub ee daboolaya. Yexesqeel waxaa lagu geliyeey meesha quduuska ah cutubka koowaad, oo markii halkaas lagu geeyeyna, waxaa la dejiyeey shan maalmood ka hor go’doomintii horseeday baabbi’inta Yerusaaalem, taas oo astaan u ah sharciga Axadda ee dhowaan imanaya. Sharciga Axadda waxaa Laawiyiintii laba iyo labaatanaad ku metela Bentakostiga iyo Iidda Waababka. Yexesqeel wuxuu ku jiraa sannaddii soddonaad, soddonkuna waa muddada imtixaanka labaad ee saddexda imtixaan ee ka kooban dabka foornada ee Malaakii saddex. Imtixaanka labaad waxaa metela soddon maalmood, sida uu Yexesqeel ugu jiro sannaddii soddonaad ee wareeggii toddoba iyo tobnaad ee Yubilii oo ka bilaabmay Kormariddii weynayd ee Yoosiyaah, sida taariikhyahannadu ugu yeedhaan. Yexesqeel wuxuu ka shan sannadood horreeyaa go’doomintii socotay siddeed iyo toban bilood, wuxuuna ku jiraa macbudka, taas oo ah dhexda saddexda imtixaan ee ugu dambeeya ee hadhayga daahiriya oo miira. Butrosna wuxuu joogay Kaysariya-Filibbos (Paniyum), isaguna sidoo kale wuxuu ku jiray dhexda saddex imtixaan, sida ay u metelaan Paniyum (Kaysariya-Filibbos), buurtii Isbeddelidda, iyo iskutallaabta.

Sanadkii 592 BC ayaa Yexesqeel si ka saraysa dabiicadda looga dhigay “aamusan,” mana uu hadlin ilaa marka Ilaah afkiisa furo mooyaane. Xaaladdaasina way sii socotay ilaa dhicitaankii Yerusaaalem ee 585/6 BC. Ilaah wuxuu ka dhigay inuu hadlo markii go’doomintu bilaabatay, maalintii ay dhimatay “waxii ay” “indhihiisu” “jeclaayeen,” hase ahaatee looma oggolaan inuu si xor ah u hadlo ilaa ay dhacday Yerusaaalem oo ahayd “waxii” Israa’iil “indhaheedu” “jeclaayeen.” Dhicitaanka Yerusaaalem wuxuu astaan u yahay sharciga Axadda ee dhowaan imanaya, halkaasayna ku jirtaa in aabbihiis Yooxanaa Baabtiisaha, oo ahaa wadaadkii qoondada siddeedaad, kaas oo laga dhigay aamusan intuu macbudka ka adeegi jiray—taas oo ah meeshii Yexesqeel ku jiray (riyadii gudaheeda)—isagana laga dhigay aamusan ku dhowaad sagaal bilood. Waxayna

ahayd maalintii siddeedaad dhalashadii Yooxanaa ka dib, markii Yooxanaa la gudayay, in loo oggolaaday inuu hadlo. Laba nebiyadood ayaa laga dhigay aamusan iyagoo ku jira meesha quduuska ah. Nebigii saddexaad ee laga dhigay aamusan isagoo Masiixa ku arkaya meesha quduuska ah wuxuu ahaa Daanyeel. Cutubka tobnaad, Daanyeel wuxuu ku jiraa meesha quduuska ah, oo sida mar labaad loogu taabanayo saddex jeer oo taabasho ah, ayaa laga dhigay aamusan. Bartamaha ayuu Daanyeel aamusan noqday.

Oo markuu erayadaas oo kale ila hadlay, ayaan wejigayga dhulka u jeediyey, oo waxaan noqday carrab la'. Oo bal eeg, mid u eg ekaanta binu-aadmiga ayaa bushimahayga taabtay; markaasaan afkayga furay, oo hadlay, oo waxaan ku idhi kii hortayda taagnaa, Sayidkaygiiyow, aragtida aawadeed xanuunnadaydii baa igu soo noqdeen, oo xoogna ma aanan haysan. Daanyeel 10:15, 16.

Hadalka

Astaanta “hadalka” ayaa si gaar ah loo calaamadeeyaa marka uu yimaado sharciga Axadda ee dhowaan imanaya, marka Maraykanku u hadlo sida masduulaagii, dameerkii Balaamna hadlo, oo muujintii Xabaquuqna hadasho oo aanay been sheegin. Saddexda nebiyadood ee aamusan, kuwaas oo laga aamusiyeey intay macbudka ku jiraan, waxay hadlaan marka Yerusaaalem la baabbi’iyo. Sakariya la jirkiisna, wuxuu hadlaa si uu u caddeeyo in magaca cusub ee wiilkiisu sax yahay, taas oo sidaas ku noqota astaan u ah kuwa Filadelfiyaanka ah ee la siiyo magac cusub.

Kii guulaysta ayaan ka dhigi doonaa tiir macbudka Ilaahayga ku dhex yaal, oo dibadda kama bixi doono mar dambe; oo waxaan ku qori doonaa korkiisa magaca Ilaahayga, iyo magaca magaalada Ilaahayga, taas oo ah Yerusaaalemta cusub, taas oo samada uga soo degaysa Ilaahayga xaggiisa; oo waxaan ku qori doonaa korkiisa magacayga cusub. Muujintii 3:12.

Sekaryaah waxaa la siiyey loox uu ku qoro magaca cusub ee qoyska Yooxanaa.

Oo waxaa dhacay in maalintii siddeedaad ay u yimaadeen inay gudaan ilmaha; oo waxay ugu yeedheen Sekaryaah, iyagoo ugu bixiyey magaca aabbihiis. Markaasay hooyadiis u jawaabtay oo tidhi, Saas ma aha; laakiin waxaa loo bixin doonaa Yooxanaa. Oo waxay ku yidhaahdeen, Qaraabadaada midna magacan laguma yeedho. Markaasay aabbihiis calaamado ugu muujiyeen si ay u ogaadaan waxa uu doonayo in loogu yeedho. Isaguna wuxuu dalbaday loox wax lagu qoro, oo wax ku qoray, isagoo leh, Magiciisu waa Yooxanaa. Kulligoodna way wada yaabeen. Oo isla markiiba afkiisii waa furmay, carrabkiisiina waa furfurmay, wuuna hadlay, Ilaahna ammaanay. Luukos 1:59–64.

Magaca cusub ee Yooxanaa wuxuu la jaanqaadayaa kaniisadda Filadelfiya, magaca Sekaryaahna wuxuu la jaanqaadayaa La’odikiya sida ay u metelayso rumaysadla’aantii Sekaryaah ee ku aaddanayd farriinta malaa’igta saddexaad. Nebiyada oo dhammu waxay ka hadlayaan maalmaha ugu dambeeya, maalmaha ugu dambeyana waa taariikhda malaa’igta saddexaad. Sidaas daraaddeed malaa’igtii farriinta sidday waa inay ahaato malaa’igta saddexaad. Sekaryaah wuu diiday inuu fahmo in Rabbigu ka gudbi doono kaniisadda Adventist-ka Toddobaadka ee La’odikiya. Wax kale oo badan ayaa laga odhan karaa soo celinta codka ee nebiyadan, hase yeeshee waxaan sii wadi doonaa inaan u dhaqaaqno xagga fahamka xariiqda nebinnimo ee

Yoosiyaah.

Giraangirta Yoosiyaah

Waxaan ka hadalnay wareeggii toddoba iyo tobnaad ee Yuubiilka oo ka bilaabmay Kormariddii Yoosiyaah sannadkii 622 BC, hase yeeshee xariiqda Yoosiyaah waxay bilaabmaysaa wax badan ka hor 622 BC. Caasinimadii Israa'iil ee Saa'uul ku keentay carshiga isagoo ah boqorkii ugu horreeyey ee Israa'iil waxay calaamadisay afartan sannadood oo boqor Saa'uul xukumi lahaa, waxaana ku xigay afartan sannadood oo boqor Daa'uud xukumi lahaa, waxaana haddana ku xigay afartan sannadood oo Sulaymaan xukumi lahaa. Diidmada Ilaah ee sidaa u xumaysay nebigii Samuu'eel waxay dhacday sannadkii 1097 BC, waxayna bilowdaa xariiq nebiyadeed oo caasinimo ah oo ku dhammaatay iskutallaabta markii Yuhuuddu ku dhawaaqeen inayan lahayn boqor aan Qaysar ahayn.

Laakiin way qayliyeen, Isaga fogee, isaga fogee, iskutallaabta ku qod. Bilaatos wuxuu ku yidhi, Boqorkiinna miyaan iskutallaabta ku qodaa? Wadaaddadii sare waxay ku jawaabeen, Annagu boqor kale ma lihin Kaysar mooyaane. Yooxanaa 19:15.

Sanadkii 1097, saddex boqor ayaa mid walba afartan sannadood xukumi lahaa ilaa geeridii Sulaymaan ee 977 BC, markaas oo boqortooyadu dabadeed u kala qaybsantay woqooyi iyo koonfur.

Oo dabadeedna waxay jeclaadeen boqor; markaasaa Ilaah iyaga siiyey Saa'uul ina Qiis, oo ahaa nin qabiilka Benyaamiin ah, muddo afartan sannadood ah. Falimaha Rasuullada 13:21.

Daa'uudna wuxuu jiray soddon sannadood markuu boqornimada bilaabay, oo wuxuu boqor ahaa afartan sannadood. Xebroon wuxuu Yahuudah ugu talinayay toddoba sannadood iyo lix bilood; Yerusaleemna wuxuu saddex iyo soddon sannadood ugu talinayay reer binu Israa'iil oo dhan iyo Yahuudah. 2 Samuu'eel 2:4, 5.

Boqortooyadii Sulaymaan waxay bilaabatay 971 BC; aasaaska Macbudkana waxaa la dhigay sannaddii afraad ee Sulaymaan (967 BC). Dhismahu wuxuu socday toddoba sannadood (1 Boqorradii 6:37–38), waxaana Macbudka la dhammaystiray bishii siddeedaad ee sannaddii kow iyo tobnaad ee Sulaymaan. Quduus-ka-dhigistii rasmiga ahaydna waxay dhacday bishii toddobaad (bishii Etaniim), intii lagu jiray Iiddii Taambuugyada (1 Boqorradii 8; 2 Taariikhadii 5–7). Boqorrada, Macbudka, iyo qaran kastaba taariikhda waxaa loogu metelay xilli afar boqol iyo sagaashan sannadood ah oo si cad u calaamadinaya xilli nebiyadeed oo la xiriira midkood boqorrada, Macbudka, ama qaranka.

Daanieel waxaa maxaabiis ahaan loo watay sannadkii 607 BC, in kastoo inta badan taariikh-xisaabiyeyaasha Kitaabka Quduuska ahi ay tilmaamaan 605 BC. Diiwaanka taariikhiga ahi waa inuu la jaanqaadaa markhaatiga nebiyadeed, waxaana astaanta dhacdooyinka ee si taariikhi ah loogu calaamadeeyey xariiqda taariikhda ee ka bilaabmata damacii boqor ee 1097 BC ay ka dalbanaysaa markhaatiyo nebiyadeed oo dhowr ah in 607 BC uu yahay ku-dhaqanka saxda ah, ee aanu ahayn 605 BC. 607 BC waxa uu calaamadiyaa dhammaadka afar boqol iyo sagaashan sannadood ee xariiqda boqorrada, hase ahaatee waxa kale oo uu bilaabaa mid ka mid ah saddexda

matalaadood ee ugu waaweyn ee toddobaatan sannadood oo ka dhaca xariiqda. 607 BC waxa uu calaamadiyaa dhammaadka toddobaatan sannadood oo ka bilaabmay maxaabiisnimadii Manaseh sannadkii 677 BC. Matalaadda koowaad ee astaanta afar boqol iyo sagaashan sannadood (taas oo xariiqda ku leh saddex markhaati), waxay ku soo gunaanadantaa halka uu ku dhammaado mid ka mid ah saddexda markhaati ee toddobaatan sannadood, halkaas oo markhaati kale oo toddobaatan sannadood ahi ka bilaabmo; qaab-dhismeedka xisaabeedku wuxuu u marag kacayaa 607 BC, in kasta oo ay jirto fikradda ah in Daanieel maxaabiis ahaan loo watay 605 BC.

Gudaha xariiqdaas oo ka kooban muddo 490 sannadood ah oo la xidhiidha boqorradii ka soo bilaabmay 1097 BC ilaa 607 BC, waxa kale oo ku jira 490 sannadood oo u dhexeeya quduus-ka-dhigistii Macbudkii Sulaymaan iyo quduus-ka-dhigistii Macbudkii dib-u-soo-noqoshada ee Serubaabel sannadkii 516 BC. 490-kaas sannadood waxa uu ka kooban yahay 420 sannadood oo ka bilaabmaya quduus-ka-dhigistii Sulaymaan ee sannadkiisii kow iyo tobnaad, marka lagu daro 70-kii sannadood ee Macbudku cidlo ahaa intii maxaabiisnimadu jirtay, taas oo noqonaysa 490 sannadood. Amarkii saddexaad ee Artaxshasta ayaa yimid 59 sannadood ka dib, sannadkii 457 BC, waxana uu calaamadinayaa bilowga 490 sannadood oo “la gooyay” (cut off, Daniel 9:24) oo loo gooyay dadka Ilaah, kuwaas oo ku dhammaaday sannadkii 34 markii la dhagxiyey Istefanos. Dabcan, waxa jira markhaatiyo kale oo badan oo qoto dheer oo taariikheed oo ku dhex jira xariiqda nebiyadeed ee ka bilaabmata riddadii aasaasiga ahayd ee ah diidmada Ilaah iyo Ruuxa Waxsii-sheegidda sannadkii 1097 BC, kuna dhammaata markii Istefanos arkay Masiixa oo taagan midigta Ilaah. Markhaatifurkaas gudaheeda waxa aynu ka helaynaa giraangirta nebiyadeed ee Yoosiyaah.

Waxaan leeyahay “riddo aasaasi ah,” waayo bilowga xariiqdu wuxuu tilmaamayaa goortii reer binu Israa’iil Ilaah u diideen inuu ahaado Boqorkooda, iyagoo damcay inay yeeshaan boqor dunyawi ah, sidaasna ku calaamadiyey aasaaska boqortooyada bini’aadamka ee Israa’iil. Waxaan tan sidoo kale ugu qorayaa in taayirka Yoosiyaah, oo macnihiisu yahay “aasaaska Ilaah,” uu yahay calaamad u ah labadaasba: aasaaska iyo riddada aasaasiga ah ee dadka Ilaah.

Markii Sulaymaan dhintay oo laba iyo tobanka qabiil u kala qaybsameen woqooyi iyo koonfur, Yeroboocaam quduus-ka-dhigiddiisii nidaamka cibaadada been-abuurka ah waxaa canaantay nebiga caasiga ah, canaantiisuna waxay sidday waxsii sheegidda boqor iman doona oo la odhan doono Yoosiyaah. Xilligii riddada aasaasiga ahayd ee Yeroboocaam iyo tobanka qabiil ee woqooyi, waxaa la sii sheegay waxsii sheegidda Yoosiyaah iyo soo nooleyntiisii lagu garto Kormaridda Weyn ee 622 BC. Soo nooleyntaas waxaa sabab u noqday helidda qoraalladii Muuse iyo ku dhawaaqidda xukunka ku wajahan dadka Ilaah sababta oo ah riddadoodii joogtada ahayd. Markii erayadii ku qornaa qoraalladii Muuse loo akhriyey boqor Yoosiyaah, waxay dhalisay soo nooleyntii ugu weynayd ee taariikhda Axidiga Hore. Waxsii sheegidda ilma mustaqbalka ku dhalan doona oo la odhan doono Yoosiyaah waxay sidoo kale ku jirtay cambaaraynta nebinnimo ee riddada aasaasiga ah ee nebiga caasiga ahi ku soo oogay boqor Yeroboocaam.

Inkaartii Muuse, sida Daanyeel ugu yeedhay, waa “toddobada goor” ee Laawiyiintii labaan iyo lix, waxayna noqotay daahfurkii aasaasiga ahaa ee William Miller, kaas oo calaamad u ah runaha aasaasiga ah ee Adventism-ka. Awood-siinta farriintii Miller 11-ka Agoosto, 1840, waxaa lagu

keenay hawshii “Yosiyaah” Litch sannadihii 1838 iyo 1840. Sannadkii 1863 aasaasyadaas waa la dhinac maray, “toddobada goor”na waxay noqotay calaamad aan ahayn oo keliya runaha aasaasiga ah ee Milleriyiintii Filadelfiya, balse sidoo kale calaamad u ah fallaagadii Millerism-ka La’odikiyaanka ee ka dhanka ahayd aasaasyada. Taariikhda Milleriyiintii malaa’igta kowaad iyo labaad waxay xanbaarsan tahay astaanta “Yosiyaah,” taas oo dib loogu celin doono si xaraf-xaraf ah taariikhda boqol iyo afartan iyo afarta kun. Giraangirta Yosiyaah waxay dib ugu laabanaysaa sixirkii boqor Saa’uul, ka dibna ilaa iyo matagidda kaniisadda La’odikiyaanka ee Seventh-day Adventist xilliga sharciga Axadda. Giraangirta Yosiyaah ee Yexesqeel hadda waxay ku jirtaa habka furfuridda shaabadda, iyada oo ah gunaanadka shaabadaynta boqol iyo afartan iyo afarta kun.

Waxaan waxyaalahan ku sii wadi doonnaa maqaalka xiga.